

THE CONCEPT OF PUBLIC (PUBLIC) INTEREST IN ADMINISTRATIVE JUDICIARY

Поняття суспільного (публічного) інтересу в адміністративному судочинстві

Bernazyuk Yan

Key words:

public interest, common good, justice, morality, private interest, administrative proceedings.

Ключові слова:

суспільний (публічний) інтерес, загальне благо, справедливість, моральність, приватний інтерес, адміністративне судочинство.

Постановка проблеми. Протягом життя перед кожною людиною постають безліч питань, пов'язаних із загальною відмінністю та потребою вибирати між «я (моє)» та «ми (наше)», починаючи з питань власності і користування найпростішими речами, приватності, потребою виконувати загальні правила поведінки та обов'язки перед іншими, нести персональну відповідальність та завершуючи необхідністю сплачувати податки, а також можливістю займатися благодійністю.

Ці процеси безпосередньо ґрунтуються на інстинкті індивідуального самозбереження (охоплює і можливість майбутнього саморозвитку) та необхідності пошуку рівноваги (балансу) між різними взаємоконкуруючими інтересами, у першу чергу, з метою гарантування колективної безпеки (самозбереження) та розвитку людства.

Саме поняття «суспільний (публічний) інтерес» та похідні від нього поняття (суспільні потреби, суспільна необхідність, суспільний добробут) широко використовуються у національних та міжнародних актах, а також відповідній судовій практиці, проте універсальне визначення цього поняття відсутнє, так само, як не сформовано уніфікованих критеріїв, за якими можна було б встановити наявність суспільного (публічного) інтересу, який підлягає захисту.

Аналіз положень Конституції України дозволяє стверджувати, що суспільство є окремим суб'єктом публічно-правових відносин, яке може мати власні (публічні) інтереси, що є відмінними від інтересів конкретної (приватної особи) та інтересів держави. При цьому, Основним Законом України передбачено, що суспільні (публічні) інтереси підлягають самостійному захисту, а також обов'язковому врахуванню при прийнятті найважливіших рішень у державі.

Конституційною основою захисту суспільного (публічного) інтересу є ст. ст. 23 та 68 Основного Закону України, згідно з якими кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості; кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Отже, суспільні (публічні) інтереси – це складне питання права, яке стосується «невизначеного» інтересу, в якого відсутній конкретний суб'єкт з назвою, правосуб'єктністю, а також можливістю безпосередньо реалізувати свої процесуальні права у певній адміністративній процедурі або у спорі, що розглядається у суді.

Слід зауважити, що порушена тема зачіпає такі важливі питання права, як: охоронюваний інтерес, межі дискреції, колективний позов, втручання у власність, пропорційність, необхідність у демократичному суспільстві, економічний добробут держави, належне урядування, легітимні очікування, поновлення процесуальних строків, право на касаційне оскарження, формалізм (надмірний формалізм), довіра до суду та ін.

З огляду на вищезазначене, розкриття поняття суспільного (публічного) інтересу в адміністративному судочинстві є актуальним напрямом дослідження сучасної правової науки.

Аналіз останніх публікацій з теми дослідження. Окремі питання, пов'язані з визначенням поняття суспільного (публічного) інтересу та його захистом в адміністративному судочинстві, до-

сліджувалися автором цієї статті¹. Також це питання висвітлено у наукових працях таких науковців, як М. Бояринцева, В. Кравчук, Л. Москвич, С. Стеценко, В. Щавінський та ін.

Метою статті є визначення поняття суспільного (публічного) інтересу в адміністративному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Концепція суспільних (публічних) інтересів сьогодні широко застосовується в правових системах світу.

Прийнято вважати, що історично ця концепція походить з теорії рівноваги, запропонованої Джоном Чарльзом Харсані та популяризованої Джоном Роулзом у теорії справедливості². Однак, значного поширення концепція суспільного (публічного) інтересу набула у США після суспільних потрясінь 1960-х років. Вона спиралася на традицію, запроваджену Луї Брандейсом, який, перш ніж стати суддею Верховного Суду США, включив у свою юридичну практику відстоювання інтересів широкої громадськості. Його приклад згодом наслідували адвокати з питань суспільних інтересів, які, замість того, щоб представляти потужні економічні інтереси приватних корпорацій, стали захисниками широкого кола осіб, інтереси яких не були б враховані за інших обставин³.

Хоча варто зазначити, що ще Альберт Венн Дайсі досліджуючи парламентаризм, писав, що парламент постійно вмишується в права приватних осіб для суспільної користі і це втручання стало наскільки поширеним, що на нього майже ніхто вже не звертає уваги⁴.

У цьому аспекті також необхідно згадати принцип «Pro bono» (від лат. *pro bono publico*, дослівно – для суспільного добра), який в одному з Оксфордських словників тлумачиться як послуги, що надаються добровільно і безкоштовно, для користі громади, особливо для тих осіб, які не мають коштів для їх оплати. Послуги *pro bono*, головним чином, надають юридичні компанії а також маркетингові, консалтингові, технологічні фірми та заклади охорони здоров'я⁵.

Економіст Лок Санг Хо у своїй роботі «Державна політика та суспільні інтереси» надав таке визначення поняттю «суспільний інтерес»: це інтерес спільноти або усередненого («репрезентативного») представника цієї спільноти, пов'язаний із забезпеченням його благополуччя, стабільності, безпеки та сталого розвитку⁶.

У свою чергу Юридичний словник Баррона містить таке визначення, публічного інтересу: це те, що є найкращим для суспільства в цілому; є суб'єктивним визначенням окремої особи, такої як суддя чи губернатор, або органу, такого як законодавчий орган, того, що є кращим для загального блага всіх людей⁷.

При цьому Едвін Рекош у статті «Забезпечення публічних інтересів» розрізняє три концепції права публічних інтересів, що перетинаються: соціальну, матеріальну та процесуальну. Реалізація публічних інтересів переслідує ряд стратегічних цілей: розвиток більш широкого використання правових інструментів організаціями громадянського суспільства з метою посилення дискурсу у публічній сфері; об'єднання теорії та практики у вищій юридичній освіті; сприяння співпраці між різними зацікавленими сторонами, такими як адвокатські колегії, суди, державні органи та громадські організації, з метою посилення надання безоплатної правової допомоги в інтересах рівного доступу до правосуддя для всіх⁸.

¹ Берназюк Я. Звернення до адміністративного суду з метою захисту інтересів територіальної громади є невід'ємним правом органу місцевого самоврядування. Судово-юридична газета. 2020. URL : <https://sud.ua/ru/news/blog/158827-zvernennya-do-administrativnogo-sudu-z-metoyu-zakhistu-interesiv-teritorialnoyi-gromadi-ye-nevidyemnim-pravom-organu-mistsevogo-samovryaduvannya>; Берназюк Я. Звернення суб'єкта владних повноважень із позовом до адміністративного суду: виняток чи необхідність. Судово-юридична газета. 2020. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/918079/>.

² Edwin Rekosh and oth. Pursuing the Public Interest, A Handbook for Legal Professionals and Activists. New York, 2001. 488 p. URL : <https://www.pilnet.org/wp-content/uploads/2020/04/Pursuing-the-Public-Interest-Article.pdf>.

³ Brandeis L. The Opportunity in the Law. American Law Review, vol. 39, 1905, pp. 55-63.

⁴ Дайси А. В. Основы государственного права Англии. Введение въ изучение английской Конституции / Пер., доп. по 6-му англ. изд. О.В. Полторацкой, под ред. проф. П.Г. Виноградова). М.: Типограф. Т-ва И.Д. Сытина, 1907. С. 57.

⁵ Jonathan Law A Dictionary of Law (9 ed.). Oxford University Press. 2018. URL : <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780198802525.001.0001/acref-9780198802525-e-3053?rsk=dZ1O68&result=2>.

⁶ Lok-sang Ho Public Policy and the Public Interest: 1st Edition (Hardback). Routledge, 2012. 288 p. URL : https://www.researchgate.net/publication/235626406_Public_Policy_and_the_Public_Interest

⁷ Gifs Steven H. Barron`s Law Dictionary. 6 ed. New York, 2010. 624 p.

⁸ Edwin Rekosh and oth. Pursuing the Public Interest, A Handbook for Legal Professionals and Activists. New York, 2001. 488 p. URL : <https://www.pilnet.org/wp-content/uploads/2020/04/Pursuing-the-Public-Interest-Article.pdf>.

У вітчизняній правовій науці суспільний (публічний) інтерес пропонується визначати як прагнення усього суспільства або переважної його більшості до задоволення благ – як матеріальних, так і нематеріальних – що на протигагу особистісному інтересу має неперсоніфікований характер та виникає, змінюється і втрачається в процесі взаємодії людей у суспільних відносинах; суспільний інтерес – колективний неперсоніфікований інтерес⁹.

Інші науковці суспільні та державні інтереси визначають як сформульовані у положеннях чинного законодавства та доктринальних документах правлячих політичних сил загальні пріоритети держави, які базуються на потребах суспільства, сучасній ідеології, та реалізуються на практиці за допомогою апарату держави. При цьому зазначається, що чітких, лінійних відповідей на запитання стосовно співвідношення інтересів держави, суспільства чи окремої фізичної особи бути не може¹⁰.

Проте така думка заперечується деякими вченими. Наприклад, М. Бояринцева вважає, що відсутність усталеного наукового підходу до розуміння сутності категорій «законний інтерес», «публічний інтерес», «приватний інтерес» позитивно не відображається на результатах судової практики вирішення юридичних конфліктів, має своїм наслідком застосування оціночних категорій у діяльності адміністративних органів, що негативно впливає на рівень ефективності правового регулювання суспільних відносин¹¹.

Слід зауважити, що визначення деяких термінів, похідних від поняття «суспільні інтереси», міститься у законах України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», «Про інформацію», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та ін.

Зокрема, відповідно до Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» суспільна необхідність – це обумовлена загальнодержавними інтересами або інтересами територіальної громади виключна необхідність, для забезпечення якої допускається примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, у встановленому законом порядку (абз. 6 ст. 1); примусове відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, можливе лише з мотивів суспільної необхідності і виключно для забезпечення суспільних потреб (ч. 1 ст. 7)¹².

Крім того, відповідно до ст. 29 Закону України «Про інформацію» інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.

При цьому визначено, що предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо¹³.

У Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»¹⁴ поняття «суспільний (публічний) інтерес» згадується у зв'язку з визначенням державного нагляду (контролю), під яким пропонується розуміти діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища.

⁹ Кравчук В. Захист суспільних інтересів у сфері довкілля. Матеріали презентації. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/prezentatsiia_1.pdf.

¹⁰ Стеценко С., Щавінський В. Захист інтересів держави в адміністративному судочинстві як наукова та практична проблема. Право України. 2019. № 4. С. 85-86.

¹¹ Бояринцева М. Поняття та види судових рішень адміністративних судів. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 6. С. 131.

¹² Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009 № 1559-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text>.

¹³ Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

¹⁴ Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-V. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>.

Важливо також, що одним із принципів державного нагляду (контролю) є, зокрема, пріоритетність безпеки у питаннях життя і здоров'я людини, функціонування і розвитку суспільства, середовища проживання і життєдіяльності перед будь-якими іншими інтересами і цілями у сфері господарської діяльності.

Досліджуючи питання «суспільного (публічного) інтересу» необхідно звернутися до положень Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)¹, а саме: ч. 4 ст. 13 – При здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства; ст. 19 – Особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства; ч. 4 ст. 26 – Фізична особа здатна мати інші цивільні права, що не встановлені Конституцією України, цим Кодексом, іншим законом, якщо вони не суперечать закону та моральним засадам суспільства; ч. 1 ст. 103 – Якщо здійснення мети установи стало неможливим або воно загрожує суспільним інтересам, то відповідний орган державної влади може звернутися до суду з заявою про визначення іншої мети установи за погодженням з органами управління установою; ч. 1 ст. 203 – Зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. Термін «моральні засади суспільства» згадується також у ст. ст. 228, 300, 319, 321, 346, 350, 351, 353, 376, 412, 652, 1169, 1240, 1242 ЦК України.

На цій підставі можна дійти висновку про те, що таке суб'єктивне та змінне у процесі еволюції людства поняття як моральність/моральні засади є характерною ознакою суспільних (публічних) інтересів та критерієм для визначення справедливого балансу між суспільними (публічними) та приватними інтересами. Крім того, моральні засади суспільства мають обов'язкову силу на рівні закону, оскільки їх неврахування (навіть без порушення закону) може бути визнано протиправним.

Тобто положення ч. 1 ст. 19 Конституції України про те, що «правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством» у сукупності із вимогами ЦК України слід розуміти як і безумовний обов'язок кожного поважати та враховувати у своїй законній (незабороненій) діяльності «моральні засади суспільства».

Питання захисту суспільних (публічних) інтересів в адміністративному судочинстві тісно пов'язано з поняттям охоронюваного законом інтересу, що, зокрема, може бути предметом судового захисту.

У Рішенні від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 Конституційний Суд України розтлумачив, що поняття «охоронюваний законом інтерес» треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загально-правовим засадам².

Отже, Конституційний Суд України у визначенні поняття «охоронюваний законом інтерес» акцентував увагу на двох особливостях цього поняття: (1) як мета, на досягнення якої спрямований судовий захист, спеціально акцентувавши увагу на необхідності також задоволення «колективних (суспільних) потреб», та як (2) підстава для виняткового обмеження індивідуальних та колективних потреб, вказавши, що такий захист має певні межі, за які не варто виходити, серед яких є і «суспільні (публічні) інтереси».

Висновки. Проведений вище науково-теоретичне дослідження дає підстави для наступних висновків.

Конституційною основою захисту суспільного (публічного) інтересу, у першу чергу, є положення ст. ст. 23 та 68 Основного Закону України, згідно з якими кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості; кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Критерій «в інтересах суспільства» у Конституції України застосовується у двох основних значеннях: 1) як мета, на досягнення якої спрямовано діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування, та як 2) підстава для виняткового обмеження деяких індивідуальних потреб (приватних інтересів).

¹ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

² Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text>.

Аналіз положень ч. 3 ст. 13, ч. 5 ст. 41, ч. 2 ст. 43, ч. 2 ст. 95, ч. 3 ст. 89 та ч. 1 ст. 95 Конституції України, у яких вживається поняття «суспільний (публічний) інтерес» або похідні від нього поняття, свідчить про те, що суспільство є окремим суб'єктом публічно-правових відносин, яке може мати власні (публічні) інтереси, що є відмінними від інтересів конкретної (приватної) особи та інтересів держави. При цьому, Основним Законом України передбачено, що суспільні (публічні) інтереси підлягають самостійному захисту, а також обов'язковому врахуванню при прийнятті найважливіших рішень на рівні держави або відповідної територіальної громади.

Суспільний (публічний) інтерес є оціночним поняттям, що охоплює широке і водночас чітко не визначене коло законних та таких, що ґрунтуються на моральних засадах, інтересів, які складають певну сукупність приватних інтересів або важливі для значної кількості фізичних і юридичних осіб потреби та відповідно до законодавчо встановленої компетенції забезпечуються суб'єктами владних повноважень (суб'єктами публічної адміністрації); це поняття не піддається однозначній кваліфікації (визначенню), а тому наявність суспільних (публічних) інтересів повинна бути предметом самостійної оцінки суду у кожному конкретному випадку; це складне питання права, яке стосується «невизначеного» інтересу, оскільки він не має конкретного суб'єкта з назвою, правосуб'єктністю, а також безпосередньою можливістю реалізувати свої процесуальні права у певній адміністративній процедурі або у спорі, що розглядається у суді.

Анотація.

У статті на підставі аналізу зарубіжних та вітчизняних наукових підходів до визначення поняття суспільного (публічного) інтересу, а також положень Конституції та законів України з'ясовано значення цього поняття в адміністративному судочинстві. Доведено, що моральність/моральні засади є характерною ознакою суспільних (публічних) інтересів. Аргументовано, що суспільство є окремим суб'єктом публічно-правових відносин, яке може мати власні (публічні) інтереси, що є відмінними від інтересів конкретної (приватної) особи та інтересів держави.

Annotation.

The article, based on the analysis of foreign and domestic scientific approaches to the definition of the concept of general (public) interest, as well as the provisions of the Constitution and laws of Ukraine clarifies the importance of this concept in administrative proceedings. It is proved that morality / moral principles are a characteristic feature of general (public) interests. It is argued that society is a separate subject of public law relations, which may have its own (public) interests that are different from the interests of a particular (private) person and the interests of the state.

References:

1. Brandeis L. The Opportunity in the Law. American Law Review, vol. 39, 1905, pp. 55-63.
2. Edwin Rekosh and oth. Pursuing the Public Interest, A Handbook for Legal Professionals and Activists. New York, 2001. 488 r. URL : <https://www.pilnet.org/wp-content/uploads/2020/04/Pursuing-the-Public-Interest-Article.pdf>.
3. Gifs Steven H. Barron`s Law Dictionary. 6 ed. New York, 2010. 624 r.
4. Jonathan Law A Dictionary of Law (9 ed.). Oxford University Press. 2018. URL : <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780198802525.001.0001/acref-9780198802525-e-3053?rskey=dZ1O68&result=2>.
6. Lok-sang Ho Public Policy and the Public Interest: 1st Edition (Hardback). Routledge, 2012. 288 r. URL : https://www.researchgate.net/publication/235626406_Public_Policy_and_the_Public_Interest.
6. Bernaziuk Ya. Zvernennia do administratyvnoho sudu z metoiu zakhystu interesiv terytorialnoi hromady ye nevidiemnym pravom orhanu mistsevoho samovriaduvannia. Sudovo-yurydychna hazeta. 2020. URL : <https://sud.ua/ru/news/blog/158827-zvernennya-do-administrativnogo-sudu-z-metoyu-zakhistu-interesiv-teritorialnoyi-gromadi-ye-nevidiyemnim-pravom-organu-mistsevogo-samovriaduvannya>.
7. Bernaziuk Ya. Zvernennia subiekta vladnykh povnovazhen iz pozovom do administratyvnoho sudu: vyniatok chy neobkhidnist. Sudovo-yurydychna hazeta. 2020. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/918079/>. Edwin Rekosh and oth. Pursuing the Public Interest, A Handbook for Legal Professionals and Activists. New York, 2001. 488 r. URL : <https://www.pilnet.org/wp-content/uploads/2020/04/Pursuing-the-Public-Interest-Article.pdf>.
8. Boiaryntseva M. Poniattia ta vydy sudovykh rishen administratyvnykh sudiv. Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2019. № 6. S. 129-134.

9. Daisy A. V. Osnovy gosudarstvennogo prava Anhliy. Vvedenie vъ yzuchenie anhliiskoi Konstytutsiy / Per., dop. po 6-mu anhli. yzd. O.V. Poltoratskoi, pod red. prof. P.H. Vynohradova). M.: Typohraf. T-va Y.D. Сытна, 1907. 671 s.
10. Konstituciya Ukraini vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
11. Kravchuk V. Zakhyst suspilnykh interesiv u sferi dovkillia. Materialy prezentatsii. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/prezentatsiia_1.pdf.
12. Pro vidchuzhennia zemelnykh dilianok, inshykh obiektiv nerukhomoho maina, shcho na nykh rozmishcheni, yaki перебуvaiut u pryvatnii vlasnosti, dlia suspilnykh potreb chy z motyviv suspilnoi neobkhidnosti: Zakon Ukrainy vid 17.11.2009 № 1559-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text>.
13. Pro informatsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.10.1992 № 2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
14. Pro osnovni zasady derzhavnogo nahliadu (kontroliu) u sferi hospodarskoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 05.04.2007 № 877-V. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>.
15. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 1 hrudnia 2004 roku № 18-rp/2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text>.
16. Stetsenko S., Shchavinskyi V. Zakhyst interesiv derzhavy v administratyvnomu sudochynstvi yak naukova ta praktychna problema. Pravo Ukrainy. 2019. №. 4. S. 77-92.
17. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Bernazyuk YA.,

*Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Professor of the Department of Constitutional and International Law
Tavriya National University. VI Vernadsky (Kyiv, Ukraine)
e-mail: bern1979@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2353-4836*